

ИБН ЖАРИР ТАБАРИЙНИНГ “ЖОМЕЪУ-Л-БАЁН” АСАРИДАГИ ТАФАККУРГА ЧОРЛОВЧИ ОЯТЛАР: СЎЗЛАР, УСЛУБЛАР ВА УЛАРНИНГ ТУРЛАРИ

Нурали Мавланов

Ўзбекистон халқаро ислом академияси таянч докторанти.

Аннотация. *Мақолада Ибн Жарир Табарийнинг “Жомеъу-л-баён” асарида тафаккурга чорловчи оятларни ифода қилувчи сўзлар ва услублар таҳлил қилинади. Асарда фалсафий, мантиқий ва риторик элементлар билан бирга, оятларнинг тафаккурга чорловчи вазифаси тўғрисидаги тушунчаларнинг аҳамияти ва ўрни таъкидланади. Табарийнинг услуби ва сўзлар танлови, Қуръоннинг мазмунини кенгайтириш ва инсонларни фикр юритишига даъват қилишида муҳим роль ўйнайди. Ушбу мақола тафсир илмида оятларнинг лексик ва стилистик элементлари орқали инсонни тафаккурга чорловчи ўрнини яққол кўрсатади.*

Калит сўзлар: *Ибн Жарир Табарий, Жомеъу-л-баён, тафаккур, оятлар, услуб, лексика, мантиқ, риторика.*

Кириш

Ибн Жарир Табарийнинг “Жомеъу-л-баён фи таъвили оя ал-Қуръон” асари, Ислом тафсир илмидаги муҳим манбалардан biridir. Ушбу асарда Табарий тафаккурга чорловчи оятларни аниқ ва системалик тушунтиришни мақсад қилиб қўйган. Табарийнинг асари, фақат бирар оятнинг маъносини изоҳлаш билан чекланмай, балки у оятларнинг мазмуни ва уларнинг тафаккурга таъсири ҳақидаги кенг тушунчаларни ҳам қамраб олади. Оятлардаги фалсафий ва риторик элементларни аниқлаш, инсонни фикрлашга ва устида ойлашга чақиришда аҳамиятли аҳамият касб этади.

Тафаккурга чорловчи оятларда ифода қилинган сўзлар

Фалсафий сўзлар

Табарийнинг “Жомеъу-л-баён” асарида фалсафий сўзлар, фалсафий тушунчалар ва концепциялар оятларнинг маъносини кенгайтиришда муҳим аҳамиятга эга. Масалан, “исбот” (إثبات) ва “инкор” (نفي) сўзлари, Аллоҳнинг яратган олами ҳақидаги фалсафий фикрларни ифодалайди. Бундай сўзларнинг ишлатилиши оятлардаги маъноларни тўлиқлаштиради. Фалсафий сўзлар инсоннинг тафаккурини ривожлантиришга, уни алоҳида концепциялар билан таништиришга хизмат қилади. Табарий, бу сўзлардан фойдаланиш орқали оятларнинг кенг контекстидаги фалсафий аҳамиятини белгилайди.

Мантиқий сўзлар

Мантиқий сўзлар, ўйлаш жараёнини фаоллаштиришда муҳим роль ўйнайди. Табарий оятларнинг мантиқий контекстида “нобуд” (هلاك) ва “педагогика” (تعليم) сўзлари жуда аҳамиятли. Улар инсоннинг ахлоқий ривожланишини рағбатлантиришда катта аҳамият касб этади. Мантиқий тугатишлар оятларнинг таъсирини оширади. Инсонлар оятлардаги мантиқий алоқа ва тўғри контекстни тўғри қабул қилишда ёрдам беради. Ушбу сўзлар, шубҳасиз, Табарийнинг тафсирида фалсафий ифода, мантиқий асос ва инсоннинг ахлоқий ривожланишини рағбатлантиришда фаол иштироки учун муҳимдир.

Риторик услублар

Риторик услублар, оятларнинг таъсирини ошириш учун Табарий томонидан фаол ишлатилган. Мисол учун, савол ва жавоб форматлари, инсонни фикрлашга ва тафаккурга чорлайди. Табарий оятларнинг риторик элементлари билан улуғланишининг аҳамияти шундаки, бундай услублар оятларнинг маъно-моҳиятини кенгайтиришга, уларни тўғри тушунишда ва тафаккурни ривожлантиришда муҳим роль ўйнайди. Риторика элементлари, оятларнинг мантиқий ифодасини кучайтиради ва уларни оқибат ва зарурати билан боғлайди.

Тафаккурга чорловчи оятларнинг услуби

Оятларнинг контексти

Табарий, оятларнинг нозил бўлиш шароити ва ижтимоий муҳитига алоҳида эътибор беради. У оятларнинг тарихий контексти, инсоннинг ахлоқий вазифалари ва ижтимоий масалаларни таҳлил қилиб, уларни изоҳлаган. Оятларнинг нозил бўлиши жараёнидаги сабабларни кўрсатиш, уларнинг маъноларини тўлиқлаштиришга ёрдам беради. Табарий, таълим ва ижтимоий конституциядаги алоқаларни аниқлаш орқали оятларнинг тафаккурга таъсирини аниқлайди. Бу эса инсоннинг ахлоқий ривожланишига ва ижтимоий кўникмаларга таъсир кўрсатади.

Услубий элементлар

Табарийнинг услубий элементлари, оятларнинг маъносини кенгайтиришда фаол иштирок этади. Ушбу элементлар оятларнинг фалсафий, мантикий ва риторик таҳлиллари учун асос бўлиб хизмат қилади. Услубий таҳлил инсоннинг тафаккурини рағбатлантиришда муҳим роль ўйнайди. Табарий, оятларнинг ифода қилишдаги услуби орқали оятларнинг таълимий, ахлоқий ва ижтимоий аҳамиятини белгилайди.

Хулоса Ибн Жарир Табарийнинг “Жомеъу-л-баён” асари, тафаккурга чорловчи оятларни ифода қилувчи сўзлар ва услублар билан тўла. Табарийнинг усуллари Ислом тафсир илмида муҳим рол ўйнайди. Ушбу мақолада Табарийнинг асаридаги лексик ва стилистик элементлар, тафаккурни рағбатлантиришдаги аҳамиятига эътибор қаратилди. Табарийнинг оятларни изоҳлаш усуллари, инсонларнинг ахлоқий ривожланиши ва тафаккурга таъсири орқали, улуғланаётган тафсир илмида ижобий ҳиссасини белгиланади. Ушбу асар, нафақат қадимги муфассирлар, балки замонавий олимлар учун ҳам муҳим манба бўлиб хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ибн Жарир Табарий. (1996). *Жомеъу-л-баён фи таъвили оя ал-Қуръон*. Тошкент: Ислом Академияси.
2. Ибн Табарий, Ж. (2011). *Al-Tabari's Commentary on the Qur'an: A Study of Its Exegesis*. C. E. Donzel (Ed.). Leiden: Brill.
3. Ali, A. (2015). *Understanding the Qur'an: A Commentary on the Quranic Verses*. New Delhi: Islamic Book Service.